

İSM-İ TAFDİLİN KUR'AN-I KERİM'DE KULLANIM SIKLIĞI*

The Usage Frequency of Comparatives and Superlatives in the Quran

Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ**
Arş. Gör. Hatice Kübra ÖZCAN***

ÖZET

Bu makalede Kur'an-ı Kerim'de yer alan ism-i tafdiller üç farklı açıdan incelenmektedir. İlk olarak, ism-i tafdil olduğu belirlenen kelimelerin sıklıkları, çoktan aza doğru tablo halinde sıralanmıştır. İkinci olarak, bu kelimelerin sıklık sıraları irâbi açıdan gösterilmiştir. Son olarak ise ism-i tafdillerin sözdizimi içerisindeki kullanım şekilleri; mücerred, harf-i ta'rifli, nekraya ve mârifeye muzâf olan şekilde dört gruba ayrılmıştır. Ayrıca bu grupların sıklık sıralamaları belirtilmiş ve Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarıyla örneklendirilmiştir. Tüm bu incelemeler Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen 62 farklı kökten türetililen 767 ism-i tafdil üzerinde yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, İsm-i tafdil, Sıklık, Sıfat, Morfoloji, Sentaks

ABSTRACT

In this essay comparatives and superlatives which in the Quran are examined from three different viewpoints. Firstly, the frequency of the determined comparatives in the way of grammar(morphology) are ranged many to few in the chart. Secondly, the frequency gradations of these words in the way of syntax are shown in the chart. Finally, comparatives and superlatives in the way of using features in syntax are separated into four groups. Indeed, the frequency of these groups are presented and given proofs in the Quran. These examinations are been about 767 comparatives and superlatives derived from 62 different roots.

Keywords: Quran, Comparative and Superlative, Frequency, Adjective, Morfoloji, Syntax

* Bu makale İsm-i Tafdil Kalıplarının Kur'an-ı Kerim'de Kullanımı adlı yüksek lisans tezinden (Sakarya 2015) üretilmiştir.

** Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (hermis@sakarya.edu.tr)

*** Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi. (nefha@hotmail.com)

Geliş Tarihi : 29.04.2015

Kabul Tarihi : 21.12.2015

Giriş

Tafdil kelimesi, lügatte 'artmak, üstün olmak' anlamlarına gelmektedir.¹ Kelime yapısı bakımından sarfî (morfoloji) müstakil bir konusu olan ism-i tafdil, *ef'âlü tafdil* tanımıyla ve file benzeyen isimler başlığı altında da sözdizimi açısından nahvî (sentaks) bir mevzudur. İstilahî tanımıyla ise ism-i tafdil, kendisiyle üstünlük ifade edilen, vasıfları aynı olan iki şeyi mukayese ederek birinin diğerine üstünlüğünü belirten ve gayr-ı munsarif² olan isimdir.³

İsm-i tafdil ifade ettiği anlam özellikleri bakımından ise üçe ayrılır:

- 1) Bir özelliğe ortak olan iki şeyi karşılaştırıp birinin söz konusu sıfatta diğerinden daha fazla ya da eksik olması.⁴
- 2) Farklı özelliklere sahip iki şeyden birinde bulunan özelliğin diğerinde bulunan özellikten daha fazla olması.⁵
- 3) Herhangi bir tür içerisinde ya da bütün türlerin içerisinde en üstün vasma sahip olması.⁶

Gerek klasik gerekse modern kaynaklarda ism-i tafdil elde edildiği fiil şartları şu şekilde sıralanır: sülâsi, tam, mutasarrıf, eksiklik ve fazlalık belirten, olumlu, sıfat-ı müşebbehesi *أفضل* vezninde olmayan -başka bir deyişle renk, şekil ve kusura delalet etmeyen- ve malum fiillerdir.⁷ Mezid (türemiş) fiiller ya da renk, şekil ve kusura delalet eden kelimeler, mansub masterlarının önlerine "أفضل - أحسن - أفضل" ism-i tafdilleri getirilerek yapılır.⁸

İsm-i tafdil vezninin müzekker sığaları: müfred (tekil) -أفضل- müsenna (ikil) -أفضلان- cem'i (çoğul) -أفضلون- şeklinde, müennes sığaları ise: müfred (tekil) -أفضلى- müsenna (ikil) -أفضلين- cem'i (çoğul) -أفضلين- / أفضلات şeklinde.

1 Ebü'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Thk: Abdullah Ali el-Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş-Şazeli, Dâru'l-Mea'rif, Kahire, 1707, V, s. 3428.

2 Tenvin almayan, cer halinde kesre yerine fetha ile harekelenen isimlerdir. 3 çeşit gayr-ı munsarif kelime vardır: Alem olanlar, sıfat olanlar ve isim olanlar. İsm-i tafdil sıfat olanlar kısmına girer.

3 Mustafa el-Ğalayini, *Camîu'd-Durusî'l-Arabîyye*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2011, s. 138.

4 Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Mea'rif, Kahire, 2008, III, s. 395. Örn: "للهادها أفضى من شهادتها..." (Maide/107)

5 Ahmed el-Hamelâvi, *Şeze'l-Arf fi Fenni's-Sarf*, Kahire, 1965, s. 131. Örn: "المصنف أفضى من الميتة." İbn Cinni gibi kimi dil bilginine göre farklı iki özellik arasında yapılan bir kıyaslamada, kıyaslanan şeyler arasında mahiyet farkı olduğundan bunlardan ism-i tafdil manası ortaya çıkmaz. İbn Cinni (Ö. 392/1002), el-Mâzini'nin (Ö. 249/863) *et-Tasrif* adlı kitabına yazdığı şerh niteliğindeki *el-Munsif* adlı eserinde verilen örnekteki gibi bir ism-i tafdil olamayacağını, zîrâ birisinin sıcak diğerinin soğuk olduğunu; şayet ikisi de sıcak yahut soğuk olsaydı ism-i tafdil olabileceğini söyler. Bknz: Ebu'l-Feth Osman b. Cinni en-Nahvî, *el-Munşif*, İradetü lhyai't-Türasi'l-Kâdim, Beyrut, 1954, I, s. 319.

6 el-Hamelâvi, *a.g.e.*, s. 131. Örn: "هو ذو أفضى الزمين" (Yusuf/64)

7 Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Şerhu İbn Âkil a'la Elfiye İbn Malik ve me'ahu Kitab Minhatü'l-Celil bi-Tehkiki Şerh İbni Akil*, Dâru't-Talal', Kahire, 2009, III, s. 128.

8 Ebü Bekr Muhammed b. es-Sehl b. Serrac en-Nahvî el-Bağdâdî, *el-Uşul fi'n-Nahv*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1996, I, s. 104; W.A.Wright, *A Grammar of The Language*, Cambridge, 1896, I, s. 141.

Bu makalede yukarıda özelliklerini sıraladığımız ism-i tafdilin Kur'an-ı Kerim'de ne kadar sıklıkla geldiği, bu kelimelerin sentaktik bilgisi ve sözdizimi içerisindeki kullanım çeşitliliği üzerinde durulacaktır. Araştırmamızın amacını daha iyi açıklayabilmek için dilde sıklık çalışmaları hakkında kısa bilgi vermenin uygun olduğunu düşünüyoruz.

Sıklık, bir dilin gerek konuşma gerekse yazı dilinde, diğerlerine oranla daha sık kullanılan kelimelerin belirlenmesi çalışmasıdır.⁹ Sıklık çalışması ile dil öğrenen kişilere önce en sık geçen kelimeler öğretilip dili daha kolay ve çabuk öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca incelenen eserlerde yazarın hangi kelimeleri kullanmayı tercih ettiği, dil kullanımındaki yeteneği, kültürel çevresi ve eserinin üslup özellikleri vb. tespit edilmektedir.¹⁰

Bu araştırmada da belirlenmiş bir metin olarak Kur'an-ı Kerim; sıklık incelemesine konu olan dil birimi olarak ism-i tafdil kabul edilmiştir. Bu şekilde Kur'an-ı Kerim'de yer alan ism-i tafdil kalıplarının sıklığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra hakkında farklı görüşlerin bazı kelimelerin morfolojik açıklaması için farklı tefsir kaynaklarından istifade edilmiştir.

Yaptığımız araştırmada Kur'an-ı Kerim'de 62 farklı kökten türetilen 767 ism-i tafdilin bulunduğu tespit edilmiş, bu ism-i tafdillerin sıklığı sarf açısından, nahiv açısından ve kullanım çeşitliliği açısından ele alınmıştır.

A. Kur'an-ı Kerim'deki İsm-i Tafdillerin Sarf Açısından Sıklıkları

Kur'an-ı Kerim'de morfolojik (sarf) açıdan *نُفْلَى* - *نُفْلَى* vezninde ve ism-i tafdil anlamında en sık geçen kelime olarak 127 yerde gelen *أَدِنَ* kelimesi bulunmuştur. Bu kelimenin 115 tanesi *أَدِنًا* şekliyle müfred-müennes formunda bulunmaktadır. İkinci olarak 711 yerde gelen *خَرَّ* kelimesi, üçüncü olarak da 82 yerde gelen *أَزَلْ* lafzı en sık geçen kelimeler olarak tespit edilmiştir.

İncelediğimiz ism-i tafdillerde en az sıklıkla gelenler, 1 kerelik kullanımla aşağıdaki 17 kelimedir:

أجدر - أحرص - أخصى - أخزى - أخفى - أدمى - أرى - أشق - أطفى - عسرى - أفصح - أقدم - ألد - أمز - أنكر - أهون - أوهن.

Yaptığımız araştırmadan edindiğimiz verilere göre Kur'an-ı Kerim'deki ism-i tafdillerin kelime kökleri, anlamları ve sarf açısından geliş sıklıkları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

9 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yayınları, Ankara, 2009, III, s. 20.

10 Gökhan Ölker, "Sözlük Türleri ve Kelime Sıklığı Sözlüğü Üzerine", *Dil Araştırmaları Dergisi*, sayı: 9, Güz 2011, s. 59.

Kur'an-ı Kerim'deki İsm-i Tafdillerin Sıklık Sıralaması

Sıklığı	Anlamı	Kelime Kökü	Kelime
127; (115) الدنيا	En aşağı	دنى	أدنى
117	Daha hayırlı, en hayırlı	خير	أخبر
82; , (32) الأولون (6), الأولون (20) أولى	İlk	آل	أول
80	En çok, çoğu	كثر	أكثر
53; (17) الحسنة (1), الحسنة (17)	Daha güzel, en güzel	حسن	أحسن
48	Daha iyi bilen	علم	أعلم
31	Daha şiddetli	شد	أشد
31; (1) الكبر (6), الكبر (1) أكابر	En büyük,	كبر	أكبر
19; (4) الأقربون (3) الأقربون	Daha yakın, en yakın	قرب	أقرب
16	Daha zalim	ظلم	أظلم
12; (2) الأعلون	Daha yüce	على	أعلى
12; (1) الأوليان	Daha layık, daha uygun	ولي	أولى
10	Daha layık, daha çok hak sahibi	حق	أحق
9	En çok sapan	ضل	أضل
8	Daha kötü	شر	أشر
7	Daha kalıcı olan, baki olan	بقي	أبقى
7; (2) السفلى (1), السفلى (2)	En sefil, en aşağı	سفل	أسفل
7	Daha doğru, daha yakın	هدى	أهدى
4; (2) الأخصرون (2), الأخصرون	En çok hüsrana uğrayan	خسر	أخسر
ε	En merhametli	رحم	أرحم
4; (1) الأردلون (1), الأردلون	En zelil (rezil)	ردل	أردل
4	Daha temiz	زكى	أزكى
4	Daha temiz	طهر	أطهر
4; (1) القصوى	Daha uzak	قصى - قصو	أقصا
4	En kuvvetli, en sağlam	قوم	أقوم
3	Daha sevgili, daha sevimli	حب	أحب
3; (1) الشؤى	En kötü	سوء - ساء	أسوأ
3	En şâki olan	شقا - شقوا	أشقى

Sıklığı	Anlamı	Kelime Kökü	Kelime
3	Daha aziz	عزّ	أعزّ
۲	Daha büyük	عظم	أعظم
3; (1) الأوسطى	En ortalaması(en adil şekilde)	وسط	أوسط
۲	En iyi hüküm veren	حكم	أحكم
2; (1) الأذلى	Daha zelil, daha güçsüz olan	ذلّ	أذلّ
2	En hızlı, daha hızlı	سرع	أسرع
۲	Daha doğru sözlü	صدق	أصدق
۲	Daha küçük	صغر	أصغر
۲	Daha zayıf	ضعف	أضعف
2	Daha adil	قسط	أقسط
2	Daha az	قلّ	أقلّ
2	En değerli	كرم	أكرم
2; (1) المثلّى	En üstün olan, yüce olan	مثل	أمثل
2	Tastamam, en tam haliyle	وئى	أوئى
2	En çok korunan, çok takva sahibi	وئى	أئى
2	En sağlam	وئى	أئى
2	En kolay	يسر	أيسر
1	Daha yatkın, daha layık	جدر	أجدر
1	Daha istekli, daha düşkün	حرص	أحرص
1	Daha iyi hesaplayan	حصى	أحصى
1	Daha çok rezil edici	خزى	أخزى
1	En gizli	خفى	أخفى
1	Daha korkunç	دهى	أدهى
1	Daha çok olan	ربى	أربى
1	Daha meşakkatli	شقّ	أشقّ
1	Daha azgın	طغى	أطغى
1	En zor	عسر	أعسر
1	Daha fasih, (dili) daha düzgün	فصح	أفصح
1(الأقدمون)	Önceki	قدم	أقدم
1	Şiddetli düşman, azılı düşman	لدّ	ألدّ

Sıklığı	Anlamı	Kelime Kökü	Kelime
1	Çok acı, dehşetli	مَرَّ	أَمْرٌ
1	En çirkin	نَكَرَ	أَنْكَرَ
1	Daha kolay	هَوِّنَ	أَهْوَّنَ
1	En dayanıksız	وَهِنَ	أَوْهِنَ

B. Kur'an-ı Kerim'deki İsm-i Tafdillerin Nahiv Açısından Sıklıkları

İkinci olarak Kur'an'da yer alan ism-i tafdiller, cümle içerisindeki görevleri (sentaktik) açısından incelenmiş ve sıklık bakımından aşağıdaki tabloda sıralanmıştır:

İ'rab	Sıklık
Haber	326
Sıfat	140
Mecrur	68
Meful	47
كَانَ nin Haberi	32
كَانَ nin İsmi	30
Muzâfun İleyh	29
Mübteda	24
Fâil	23
Zarf	12
بِالنَّهْرِ nin İsmi	10
بِالنَّهْرِ nin İsmi	10
بِالنَّهْرِ nin Haberi	6
Bedel	6
Naibu Fâil	2
بِالنَّهْرِ nin İsmi	1
بِالنَّهْرِ nin Haberi	1
بِالنَّهْرِ nin Haberi	1
بِالنَّهْرِ ye Benzeyen مِثْلِهِ nin İsmi	1
Cinsini Nefyeden مِثْلِهِ nin İsmi	1
Toplam	767

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere incelememiz sonucunda Kur'an-ı Kerim'de ism-i tafdilin en sık kullanılan i'râbi çeşidi haber olarak saptanmıştır. Böylece, genellikle sıfat olarak kullanıldığı bilinen ism-i tafdilin Kur'an-ı Kerim'de en çok haber görevi yüklendiği görülmüştür.

C. Kur'an-ı Kerim'deki İsm-i Tafdillerin Kullanım Çeşitliliği Açısından Sıklıkları

Sarf ve nahiv sıklıklarına göre yukarıdaki şekillerde sınıflandırılan ism-i tafdiller kullanım çeşitliliği açısından dört gruba ayrılır:¹¹

- 1) Mücerred İsm-i Tafdil
- 2) Harf-i Ta'rifli İsm-i Tafdil
- 3) Nekra Bir Kelimeye Muzâf Olan İsm-i Tafdil
- 4) Mârife Bir Kelimeye Muzâf Olan İsm-i Tafdil

Bunlar Kur'an-ı Kerim'de geçen örnekleriyle şu şekilde yer almaktadır:

1) Mücerred İsm-i Tafdil

İsm-i tafdil bu formunda harf-i ta'rifsiz ve muzâf olarak gelmediği için "katıksız, safi" anlamındaki mücerred ile adlandırılır. Bu gruptaki ism-i tafdil daima müfred-müzekker gelir ve haber olarak geldiğinde çoğunlukla kendisine üstünlük yapılan şey (mufaddalun aleyh) ile *من* harf-i ceri hazfolur.¹² Haber dışında bir öge olduğunda ise *من* harf-i cerinin takdiri olarak gelmesi nadir vuku bulur.¹³ Basra dil ekolü ism-i tafdilin fâil ya da *ن* nin ismi olması durumunda da hazfi caiz görür iken, Kufe dil ekolü sadece haber konumunda olabileceğini söylemiştir.¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de en çok bu şekliyle karşımıza çıkan ism-i tafdil 355 yerde geçmekte ve genellikle haber olmaktadır. Harf-i ta'rif almadan ve muzâf olmadan (mücerred) ism-i tafdil manasıyla¹⁵ Kur'an-ı Kerim'de doksan altı kez geçen ve böylece mücerred formda en sık gelen ism-i tafdil olan *خَيْر* kelimesi bu gruba örnek verilebilir:

“وَلَا يَخْرُجُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ”¹⁶

“Senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır.”

11 Sarfî nahvin bir konusu olarak gören ve sarf-nahiv konularını birlikte ele alan klasik dönem âlimleri genellikle ism-i tafdili eserlerinde üçe ayırmışlardır. Bknz: Ahmed el-Hamelâvi, *a.g.e.*, s. 127-128; Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin b. Hişam el-Ensârî, *Şerhu Katrû'n-Nedâ ve Bellî's-Sadâ*, Beyrut, 2008, s. 313-314. Günümüzdeki gramer kitaplarına baktığımızda ise, isim ve filler ayrı ayrı ele alınmış ve dörde ayrılmıştır. Bkn: el-Ğalayini, *a.g.e.*, s. 138.

12 İbn Malik, *Teshîlül-Fevaid ve Tekmilül-Makasit*, Thk: Muhammed Kamil Berakat, Dâru'l-Kitabî'l-Arabi, Lübnan, 1967, s. 133.

13 Ebu Hayyan el-Endülüsî, *İrtıfâfu'z-Zarab min Lisani'l-Arab*, Thk: Recep Osman Muhammed-Ramazan Abdu't-Tevvab, Mektebetül-Hanci, Kahire, 1998, V, s. 2330.

14 el-Endülüsî, *İrtıfâfu'd-Darab min Lisani'l-Arab*, V, s. 2330.

15 *خَيْر* kelimesi bu formunda isim manasında da gelebilmektedir.

16 Duha, 93/4.

Ayette iki ism-i tafdil yer almaktadır. Biri mücerrede örnek verdiğimiz *شَرٌّ* ism-i tafdili diğeri ise Kur'an-ı Kerim'deki sık kullanımıyla 'dünya hayatı' kastedilen, *أُولَى* ism-i tafdilinin müennesi olan ve ayette harf-i ta'rifli gelen *أُولَى* lafzıdır. Zemahşerî bu ayeti tefsirinde, "Allah Teâlâ'nın Peygamber (s.a.v)'ine ahiret hayatının dünyadakinden daha yüce ve daha güzel olacağını bildirdiğini" belirtmiştir.¹⁷ Görüldüğü gibi ilk ism-i tafdil burada haber olmuş, tafdiliyye mimi ile arasına mamulü -cer, mecur- girmiştir.

- *شَرٌّ* kelimleri Kur'an-ı Kerim'de bilinen ism-i tafdil vezni dışında, isim şekilleriyle gelmektedir. Bu iki ism-i tafdil Kur'an-ı Kerim dışındaki kullanımlarında çoğunlukla *شَرٌّ* şeklinde gelmektedir. Nadir de olsa *أَشْرٌ* ve *أَحْرٌ* haliyle de karşımıza çıkan ism-i tafdillerin hemzelerinin hafzedilmesini âlimler, kesretü isti'mal ve fiilden türetilmeme şeklinde iki temele dayandırmışlardır.¹⁸ Ayrıca bu kelime alışla gelmiş kalıbın dışında vârid olduklarında, harf-i ta'rif almazlar ve mecur kabul ederler.

شَرٌّ ve *أَشْرٌ* ism-i tafdilleri Kur'an-ı Kerim'de geldikleri her yerde hemzesiz bulunmaktadır. Kamer suresi 25 ve 26. ayetlerde geçen *أَشْرٌ* lafzını, Ebu Kılâbe¹⁹ *شَرٌّ* şeklinde okumuştur.²⁰ *أَشْرٌ* kelimesi bu kullanımıyla bazı âlimler tarafından *شَرٌّ* kelimesinin ism-i tafdili olarak kabul edilmiştir.²¹ Söz konusu ayetler hakkında yaptığımız araştırmada kıraati aşerede bu kelimenin *أَشْرٌ* şeklinde okunuşuna rastlanılmamaktadır. Bununla birlikte bu kelimenin kökleri *ش-ر-ر* değil de *ر-ش-ر* harflerinden meydana gelmiştir.²² Tefsir ve meallerde genellikle 'kibirli, haddini aşan' anlamları tercih edildiği için çalışmamızda da *أَشْرٌ* kelimesi ism-i tafdil olarak incelenmemiştir.

Buna ilaveten Kur'an-ı Kerim'de kırk dokuz yerde geçen, hepsinde mücerred olan ve sıklık açısından ikinci sırada yer alan *أَعْلَمٌ* ism-i tafdili bu gruba örnek verilebilir:

- 17 Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *Tefsiru'l-Keşaf*, Mektebetü'l-'Ubeykan, Riyad, 1998, VI, s. 391.
- 18 Ahmed İbrahim el-Cedbe ve Bessam Hasan Mihre, "Sıgatu Efulu't-Tafdil fi'l-Kur'ani'l-Kerim", *Mecelletü'l-Cami'ati'l-İslamiyyeti li'l-Buhsi'l-İnsaniyye*, sayı: 2, Haziran 2012, s. 266. Cevheri de (Ö. 400/1009), *Es-Şihah* adlı eserinde *أَشْرٌ* şeklinde bir kullanımın genel itibarıyla olmasa da çok nadir olarak rastlandığını söyler. Bknz: İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu'l-Luga ve's-Sihâhu'l-Arabiyye*, Thk: Ahmed Abdulgâfur Attar, Dâru'l-İlim li'l-Melayin, 4. baskı, Beyrut, 1990, II, s. 695.
- 19 İbnü'l-Cezerî'nin meşhur eseri *Gayetü'n-Nihâye fi Tabakati'l-Kurra* adlı eserinde Ebu Kılâbe'nin hocaları ve talebelerine yer verilmiştir. Bknz: Şemsüddin Ebi'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali İbnü'l-Cezerî ed-Dimeşki eş-Şafîî, *Gayetü'n-Nihâye fi Tabakati'l-Kurra*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, II, s. 58.
- 20 Ebu'l-Feth Osman b. Cinni, *el-Muhteseb fi Tebyini Vücûhi Şevâzî'l-Kirâât ve'l-İzah anha*, Thk: Ali en-Necdî Nâşif ve Abdulfettah İsmail Şelebi, Kahire, 1969, II, s. 299.
- 21 el-Hamelâvi, *a.g.e.*, s. 126.
- 22 İbn Manzur, *a.g.e.*, I, s. 84; Muhammed Fuâd Abdulbâki, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'an-ı Kerim*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 2007, s. 42.

”...اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ...”²³

“Allah onların içlerindeki niyeti en iyi bilendir.”

Ayette *بِ* harf-i ceri ve mufaddalun aleyh hazf olmuş, Allah lafzını tafdil eden ism-i tafdil haber konumunda gelmiştir. Ayrıca *أَعْلَمُ* ism-i tafdilinin geçtiği diğer kırk beş yerde olduğu gibi bu ayette de ism-i tafdilden sonra gelen *بِ* harf-i ceri getirilmiştir.

Mufaddal Allah lafzı olduğu için *أَعْلَمُ* kelimesinin âlimler tarafından tafdil değil tazim²⁴ ile mübalağa²⁵ ifade ettiği ve ism-i fail *عالم* – *عليم* anlamına geldiği söylenmiştir.²⁶ Âlimler, Allah Teâlâ ile bir varlığın mukayese edilmesini caiz görmediklerinden dolayı *أَعْلَمُ* kelimesinin bu ayetlerde ism-i fail anlamında kullanıldıkları söylemişlerdir. *أَعْلَمُ* ism-i tafdilinin geldiği kırk sekiz yerde Allah Teâlâ mufaddal iken sadece Ankebut suresi 32. ayette melekler mufaddal olmuştur.

Son olarak hakkında ihtilaf bulunan *أَعَى* kelimesi örnek verilebilir. “Kör” manasına gelen *أَعَى* kelimesi açık bir kusuru belirtmesi açısından sıfat-ı müşebbehedir. Ancak bazı âlimler tarafından Kur'an-ı Kerim'de sadece bir yerde ism-i tafdil manası taşıdığı iddia edilmektedir:²⁷

”وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعَى، فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعَى وَأَصْلُ سَبِيلًا”²⁸

“Her kim bu dünyada (manen) kör ise ahirette de kördür. Ve gittiği yol bakımından daha şaşkındır.”

Bazı âlimler, ayette geçen ikinci *أَعَى* kelimesi ile maddi körlük değil ‘kalplerin mühürlenmesi’ manasındaki manevi körlüğün kastedildiğini,²⁹ kendisinden sonra gelen *أَصْلُ* ism-i tafdilinin *أَعَى* lafzına atfedildiğini ve böylece ism-i tafdil olmasının caiz olduğunu söylemişlerdir.³⁰ Bazıları ise bu yorumu zayıf bir görüş olarak addetmişler ve *أَعَى* kelimesini sıfat-ı müşebbehe kabul etmişlerdir.³¹ Mehmed Zihni Efendi, (Ö. 1913) *أَعَى* kelimesinin *أَحَقَّ* kelimesi gibi *أَعْلَى* veznindeki sıfat-ı müşebbehelerden olduğunu söyler.³² Biz ise ayeti kerimede yer alan bu ihtilafı kelimenin ism-i tafdil manası hissettirip, öncesinde geçen *أَعَى* kelimesiyle ifade edilen sıfatın daha fazla vurgulandığı kanaatindeyiz.

23 Hud, 11/31.

24 Ebu Hayyan el-Endülüsî, *Tefsiru'l-Bahri'l-Muhid*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, II, s. 457.

25 Ahmed İbrahim el-Cedbe ve Bessam Hasan Mihre, “Siğatu Efalut-Tafdil fi'l-Kur'ani'l-Kerim”, *Mecelletü'l-Cami'ati'l-İslamiyyeti li'l-Buhusi'l-İnsaniyye*, sayı: 2, Haziran 2012, s. 283.

26 Mahmud Sâfi, *el-Cedvel fi'l-rabi'l-Kur'an Sarfuhu ve Beyanuhu*, Dâru'r-Reşid, Dimeşk, 1995, II, s. 163.

27 Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemaşeri, *Tefsiru'l-Keşşaf*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009, s. 604.

28 İsra, 17/72.

29 İbn Manzur, *a.g.e*, IV, s. 3115.

30 Ebü Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd el-Ferrâ, *Meâ'ni'l-Kur'an*, 'Alema'l-Kütüb, Beyrut, 1983, II, s. 127; Mahmud Sâfi, *a.g.e*, VIII, s. 89.

31 Rağib el-İsfehâni, *el-Müfredat*, Mektebetu Baaz, Mekke, 2009, II, s. 452.

32 Mehmed Zihni, *el-Muntehab ve'l-Muktedab fi Kavaidi's-Sarf ve'n-Nahv*, Ma'rifet Yayınları, İstanbul, 2014, s. 309.

Bu üç kelimenin dışında Kur'an-ı Kerim'de mücerred olarak gelen ism-i tafidiller şunlardır:

أَدَقُّ - أَكْثَرُ - أَحْسَنُ - أَشَدُّ - أَكْبَرُ - أَقْرَبُ - أَظْلَمُ - أَوْلَى - أَحَقُّ - أَضَلُّ - شَرُّ - أَبْغَى - أَسْفَلَ - أَهْدَى - أَرْكَى - أَطْيَرُ - أَقْوَمُ - أَحَبُّ - أَعَزُّ - أَعْظَمُ - أَسْرَعُ - أَصْدَقُ - أَصْغَرُ - أَوْفَى - أَجْدَرُ - أَحْصَى - أَحْزَى - أَحْقَى - أَدْقَى - أَرْبَى - أَشَقُّ - أَطْفَى - أَنْصَحُ - أَمْرٌ - أَهْوَنُ.

2) Harf-i Ta'rifli İsm-i Tafdil

İsm-i tafdil bu formunda isminden de anlaşılacağı üzere "ال" takısı olarak gelir. Bu şekilde ism-i tafdil daima kendinden öncesiyle -müfred, tesniye, cemi, müzekker, müennes bakımından- uyumlu olur, من harf-i ceri ile birlikte gelmez ve mufaddalun aleyh zikredilmez.³³ Bu çeşit ism-i tafdil, bir türün içerisinde en iyi olan ya da bütün türlerin içerisinde en iyi olan manasına gelmektedir.

Araştırmamıza göre harf-i ta'rifli ism-i tafdiller, Kur'an-ı Kerim'de 244 yerde geçerek en sık gelen ikinci grup olmuş ve çoğunlukla sıfat olarak gelmişlerdir. Bunun dışında harf-i ta'rifli ism-i tafdiller; haber, fâil, muzâfun ileyh, mecrur ve bedel olarak da gelmişlerdir.

Yüz on beş yerde geçerek en çok bu kökten gelen الدُّنْيَا ism-i tafdili harf-i ta'rifli gelen gruba örnek verilebilir:

“أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ”³⁴

“Onlar ahireti, dünya hayatına satmış kimselerdir.”

Ayette الدُّنْيَا ism-i tafdili, meful olan 'hayat' kelimesinin sıfatı olmuştur. Bu terki Kur'an'da, altmış sekiz yerde الدُّنْيَا terkiyle gelmekte,³⁵ âhiret ve âhiret hayatının karşılığı manasına gelmektedir. Yeryüzü manasında ise “عرض” kelimesi kullanılmıştır. Yeryüzü ile burada yaşanan hayat arasında yakın bir ilişki bulunduğu için, etimolojik olarak ism-i tafdil olan dünya kelimesi zamanla bu özelliğini kaybederek yerkürenin ismi haline gelmiştir. Bu anlamda dünya denilince daha çok yer küresi (arz) akla gelmektedir.³⁶

Hac hadisinde de الدُّنْيَا ibaresi yer almakta “Mina'ya en yakın cemre” anlamında kullanılmaktadır.³⁷

33 Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Şerhu İbn Akil a'la Elfiye İbn Malik*, III, s. 130; el-Endülüsî, *İrtifaful-Darab min Lisani'l-Arab*, V, s. 2321.

34 Bakara, 2/86.

35 Bakara, 2/85, 86, 204, 212; Âli-İmran, 3/14, 117, 185; Nisâ, 4/74, 94, 109; Enam, 6/29, 32, 70, 130; Âraf, 7/32, 51, 102; Tevbe, 9/38, 38, 55; Yunus, 10/7, 23, 24, 64, 88, 98; Hud, 11/15; Râd, 13/26, 26, 34; İbrahim, 14/3, 27; Nahl, 16/107; Kehf, 18/28, 45, 46, 104; Tâhâ, 20/72, 131; Mü'minun, 23/33, 37; Nûr, 24/33; Kasas, 28/60, 61, 79; Ankebut, 29/25, 64; Rum, 30/7; Lokman, 31/33; Ahzab, 33/28; Fatır, 35/5; Zümer, 39/26; Gâfir, 40/39, 51; Fussilet, 41/16, 31; Şura, 42/36; Zuhruf, 43/32, 35; Casiye, 45/24, 35; Ahkaf, 46/20; Muhammed, 47/36; Necm, 53/29; Hadid, 57/20, 20; Naziat, 79/38; Âla, 87/16.

36 Süleyman Uludağ, “Dünya”, *DİA*, 1994, X, s. 22.

37 Buhari, *Hac*, Dâru's-Selam, Riyad, 1999, s. 282.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kullanım şekillerinden biri de, "yeryüzüne en yakın sema" anlamına gelen السماء الدنيا tabiridir.³⁸ İbare, Kur'an'da üç yerde geçmektedir.³⁹ İncelediğimiz الدنيا kelimesi, on üç yerde في الدنيا و الآخرة şeklinde,⁴⁰ on beş yerde في هذه الدنيا şeklinde,⁴¹ bir yerde من الدنيا şeklinde,⁴² bir yerde بالهدوء الدنيا şeklinde,⁴³ beş yerde حُرث الدنيا şeklinde,⁴⁴ dört yerde تواب الدنيا terkihiyle,⁴⁵ iki yerde meful olarak,⁴⁶ bir yerde عرض الدنيا şeklinde,⁴⁷ bir yerde متاع الدنيا şeklinde⁴⁸ ve bir yerde de عرض الدنيا şeklinde⁴⁹ gelmektedir.

الدنيا İsm-i tafdilin dışında harf-i ta'rifli gelen İsm-i tafdiller şunlardır:

الحسنى - الأخصر - الأذل - الأردلون - الأسفل - المأوى - الأشقى - الأعز - العسرى - الأعلى - الأقدمون - الأقربون - الأفضأ - الأكر - الأكرم - الأمل - الأوسطى - الأؤل - اليسرى.

3) Nekraya Muzâf Olan İsm-i Tafdil

İsm-i tafdil bu çeşidinde müfred-müzekker ve من harf-i cer almadan gelmektedir.⁵⁰ Nekraya muzâf olan İsm-i tafdil çeşidi, Kur'an-ı Kerim'de 16 yerde geçerek en az sıklığa sahip grup olmuştur.

Yaptığımız çalışmadan elde ettiğimiz bilgilere göre أَوْلَ İsm-i tafdili 13 yerde nekraya muzâf olarak gelmiş böylece bu formdaki en sık kelime olmuştur. Bu sebeple nekraya muzâf olan İsm-i tafdil grubuna أَوْلَ lafzından örnek verilebilir:

“...وَلَا تَكْفُرُوا أَوْلَ كَافِرٍ بِهٖ...”⁵¹

“O (Tevrat)'nu inkâr edenlerin ilki siz olmayın.”

Ayette أَوْلَ İsm-i tafdili كَافِرٍ'nin haberidir. Tafdil edilen şey, sözdizimi içerisinde muzâfun iley olarak bulunan کافر kelimesidir. Bunun dışında 12 yerde daha nekraya muzâf olarak gelmiş⁵² ve bu ayetlerin 9 tanesinde أَوْلَ terkihiyle birlikte geçmiştir.

38 İbn Manzur, a.g.e, s. 1435.

39 Saffat, 37/6; Fussilet, 41/12; Mülk, 67/5.

40 Bakara, 2/217, 220; Ali- İmran, 3/22, 45, 56; Tevbe, 9/69, 74; Yusuf, 12/101; Hac, 22/15; Nur, 24/14, 19, 23; Ahzab, 33/57.

41 Bakara, 2/114, 130, 200, 201; Maide, 5/33, 41; Tevbe, 9/85; Yunus, 10/70; Nahl, 16/30, 122; Hac, 22/9; Ankebut, 29/27; Lokman, 31/15; Gafir, 40/43; Haşr, 59/3.

42 Kasas, 28/77.

43 Enfal, 8/42. Ayrıca bu ayetteki الدنيا kelimesi, "Vadinin yakın kenarında" anlamında kullanılmıştır.

44 Araf, 7/156; Hud, 11/60; Nahl, 16/30; Kasas, 28/42; Zümer, 39/10.

45 Al-i İmran, 3/145, 148; Nisa, 4/134, 134.

46 Al-i İmran, 3/152; Hac, 22/11.

47 Şura, 42/20.

48 Nisa, 4/77.

49 Enfal, 8/67.

50 Galayini, a.g.e, I, s. 140.

51 Bakara, 2/41.

52 Al-i İmran, 3/96; Enam, 6/94, 110; Tevbe, 9/13, 83, 108; İsra, 17/7, 51; Kehf, 18/48; Enbiya, 21/104; Yasin, 36/79; Fussilet, 41/21.

Bu gruba örnek teşkil eden bir diğer ayette Tin suresi 4. ayette geçen أَحْسَنِ ism-i tafdilidir:

“لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ”

“Gerçekten biz insanı en güzel biçimde yarattık.”

Muzâf olan gayr-ı munsarıflar mecrur kabul ederler kuralı gereği ism-i tafdil bu ayette mecrur olarak gelmiştir.⁵³ Elmalılı Hamdi Yazır ‘takvîm’ kelimesinin “eğriyi doğrultmak, kıvama nizama koymak, kıymet biçmek, kıymetlendirmek” anlamlarına geldiğini ve belirsizlik, büyüklük için nekra kullanıldığını söyler.⁵⁴

Bu iki kelime dışında اسْفَلَ ve أَكْثَرَ ism-i tafdilleri de nekra kelimelere muzâf olmuşlardır.

4) Mârifeye Muzâf Olan İsm-i Tafdil

İsm-i tafdil ma'rife bir isme muzâf olduğunda “من” harf-i ceri almaz ve iki vecih caiz olur:

- 1- Müfred- müzekker gelir.
- 2- Kendisinden öncesiyle uyumlu gelir.⁵⁵

Bakara suresi 96. ayet ile Enam suresi 123. ayetler bu iki çeşide örnektir.

İncelediğimiz köklerden en fazla mârifeye muzâf olan ism-i tafdil, 70 yerde geçen أَكْثَرَ kelimesi olmuştur. Biz de ism-i tafdil bu formuna örnek olarak أَكْثَرَ kelimesini vermeyi uygun gördük:

“...وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ”⁵⁶

“Fakat insanların çoğu şükretmezler.”

Ayette أَكْثَرَ'nin ismi olan ism-i tafdil, ziyadelik için kullanılmış, bir karşılaştırma yapılmamıştır.

53 İbn Hişam el-Ensari, a.g.e, s. 73; Hasan b. Muhammed b. İbrahim ve Yahya Beşir Mustafa, Şerhu Radi li Kafiye İbn Hâcib, Camia'tü'l-İmam Muhammed b. Suu'd el- İslamiyye, 1966, I, s. 198.

54 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Hikmet Neşriyat, İstanbul, IX, s. 311.

55 Muhyiddin Abdülhamid, Şerhu İbn Akil a'la Elfiye İbn Malik, III, s. 133; Galayini, a.g.e, I, s. 141.

56 Bakara, 2/243.

التاس ism-i tafdili, Kur'an-ı Kerim'de kırk beş yerde هَمْ zamirine,⁵⁷ yirmi yerde التاس kelimesine,⁵⁸ iki yerde هَمْ zamirine,⁵⁹ iki yerde ism-i mevsule⁶⁰ ve Saffat 37. ayette de الأوّلين kelimesine muzâf olmuştur.

İncelediğimiz ism-i tafdillerden mârifeye muzâf olan ve ism-i tafdil olması hususunda ihtilaf bulunan اللد kelimesi tespit edilmiştir. Bu kelime ilgili ayette şu şekilde geçmektedir:

”وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْجُزُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ“⁶¹

”İnsanlardan kimi de vardır ki, dünya hayatı hakkındaki sözleri senin hoşuna gider ve kalbindekine de Allah'ı şahit tutar. Hâlbuki O, düşmanların en çetinidir.”

الدّ sülâsi fiili, “tartışma yapmak” demektir.⁶² اللد ism-i tafdili ise “en şiddetli” manasına gelir. Görüldüğü üzere ayette tafdil, haberdar ve mârifeye muzâf olmuştur. Burada mufaddal ayetin başında geçen sözü Peygamber(a.s)'i şaşırtan kimsedir.

Âlimler bu kelimenin ism-i tafdil mi yoksa sıfat-ı müşebbehe mi olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Hatta manevi izfet olduğunu bile söyleyenler çıkmıştır.⁶³ Müennes kalıbının اللد şeklinde olup sıfat-ı müşebbeheye benzediği için bu görüşü savunmuşlar, diğerleri de anlam itibariyle ism-i tafdil olduğunu iddia etmişlerdir.⁶⁴ Biz anlam itibariyle tafdile yakın olması bakımından burada yer vermeyi uygun bulduk.

اللد ve اللد ism-i tafdilleri dışında mârifeye muzâf olarak gelen ism-i tafdiller şu şekildedir:

أدنى = خير = أول = أحسن = أشد = أكبر = أقرب = أولى = شرّ = أرحم = أزدل = أقصى = أسوأ = أشقى = أحكم = أسرع = أكبرم = أمثل = أحرص = أنكر = أوهن.

57 Bakara, 2/100; Al-i İmran, 3/110; Maide, 5/103; Enam, 6/37, 111; Araf, 7/17, 102, 102, 131; Enfal, 8/34; Tevbe, 9/8; Yunus, 10/36, 55, 60; Yusuf, 12/106; Nahl, 16/75, 83, 101; Enbiya, 21/24; Mü'minun, 23/70; Furkan, 25/44; Şuara, 26/8, 67, 103, 121, 139, 158, 174, 190, 223; Neml, 27/61, 73; Kasas, 28/13, 57; Ankebut, 29/63, Rum, 30/42; Lokman, 31/25; Sebe, 34/41; Yasin, 36/7; Zümer, 39/29, 49; Fussilet, 41/4; Duhan, 44/39; Hucurat, 49/4; Tur, 52/47.

58 Bakara, 2/243; Araf, 7/187; Hud, 11/17; Yusuf, 12/21, 38, 40, 68, 103; Rad, 13/1; Nahl, 16/38; İsrâ, 17/89; Furkan, 25/50; Rum, 30/6, 30; Sebe, 34/28, 36; Ğafir, 40/21, 57, 61; Casiye, 45/26.

59 Maide, 5/59; Zuhuf, 43/78.

60 Enam, 6/116; Neml, 27/76.

61 Bakara, 2/204.

62 Mecidüddin Muhammed b. Yakub el-Firuzâbâdi, *Kâmûsu'l-Muhid*, Dâru'l-Ma'rifê, Beyrut, 2008, s. 1171.

63 Ebu Hayyan el- Endülûsi, *Tefsiru'l-Bahri'l-Muhid*, II, s. 123.

64 Muhammed Ali Tâhâ ed-Dürre, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim l'rabuhu ve Beyanuhu*, Dâru İbn Kesir, I, s. 478.

Sonuç

Yaptığımız çalışmada Kur'an-ı Kerim'de 62 farklı kökten türetilen 767 ism-i tafdil olduğu görülmüş ve bu kelimeler tabloda farklı çekimleriyle birlikte verilmiştir. أدن kelimesi müennes siğasıyla beraber 127 yerde geçerek en sık kullanılan ism-i tafdil olurken, sadece bir kez geçen en az sıklığa sahip on yedi farklı kök şu şekilde tespit edilmiştir:

أجدر - أحرص - أخصى - أخزى - أعفى - أدمى - أرى - أشق - أطنى - أنصح - أدم - ألد - أمر - أنكر - أهون - أوهم - عسى.

Kur'an-ı Kerim'de bulunan tüm bu ism-i tafdiller nahiv açısından ele alınmış; ism-i tafdillerin haber, sıfat, meful, mecrur, كائن'in haberi, مذكر'in ismi, muzâfun ileyh, mübteda, fâil, zarf نون'in ismi, كائن'in ismi, نون'in haberi, bedel, nâibu fâil, نون'in ismi, نون'in haberi, ليس'in haberi, ليس'ye benzeyen ما'nın ismi, cinsini nefyeden نون'in ismi şeklinde görevler üstlenebildikleri görülmüştür. Bütün bu öğelerin içerisinde Kur'an-ı Kerim'de en sık geçen öğe ise 326 kez geçtiği tespit edilen haber olmuştur. Ayrıca sözdizimi içerisindeki kullanım çeşitliliği açısından incelenen ism-i tafdillerin harf-i ta'rif almadan ve muzâf olmadan gelen mücerred şekliyle Kur'an-ı Kerim'de 355 yerde bulunduğu saptanmıştır.

Bu sayısal verilerin dışında, dilbilimsel semantik açısından tahlil edilen Kur'an-ı Kerim'deki ism-i tafdillerin kimi zaman kendi anlamının dışında, ism-i fâil manasında yorumlandığı görülmüştür. Bazen de anlambilim bakımından ism-i tafdil olmayan kelimeler, ism-i tafdil olarak yorumlanmıştır.

Son olarak şunu belirtmek isteriz ki; araştırmamızın, genel olarak İslami ilimler, özel olarak da Arap dili / edebiyatı ile Kur'an-ı Kerim sahalarındaki çalışmalara bir katkı niteliğinde olmasını temenni ediyoruz.

Kaynakça

- Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Me'arif, Kahire, 2008.
- Abdübâki, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'an-ı Kerim*, Dâru'l-Hadiâ, Kahire, 2007.
- Ahmed İbrahim el-Cedbe- Bessam Hasan Mihre, "Sığatu Efalut-Tafdil fi'l-Kur'ani'l-Kerim", *Mecelletü'l-Cami'ati'l-İslamiyyeti li'l-Buhusi'l-İnsaniyye*, sayı: 2, Haziran 2012.
- Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yayınları, Ankara, 2009.
- el-Bağdâdî, Ebû Bekr Muhammed b. es-Sehl b. Serrac en-Nahvi, *el-Usul fi'n-Nahv*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1996.
- Buhari, *Hac*, Dâru's Selam, Rıyad, 1999.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Tâcu'l-Luga ve's-Sihâhu'l-'Arabiyye*, Thk: Ahmed Abdulğafur Attar, Dâru'l-İlm li'l-Melayin, 4. baskı, Beyrut, 1990.
- ed-Dürre, Muhammed Ali Tâhâ, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Kerim İğrabuhu ve Beyanuhu*, Dâru İbn Kesîr.
- el-Endülüsî, Ebu Hayyan, *İrtișafu'z-Zarab min Lisani'l-Arab*, Thk: Recep Osman Muhammed-Ramazan Abdu't-Tevvab, Mektebetü'l Hancı, Kahire, 1998.
- _____, *Tefsiru'l-Bahri'l-Muhid*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- el-Ensari, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali İbn Manzur, *Lisanu'l-'Arab*, Thk: Abdullah Ali el Kebir, Muhammed Ahmed Hasbullah, Haşim Muhammed eş Şazeli, Dâru'l Mearif, Kahire, 1707.
- el-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ bin Ziyâd, *Meâ'ni'l-Kur'an*, 'Alemu'l-Kütüb, Beyrut, 1983.
- el-Firuzâbâdî, Mecidüddin Muhammed b. Yakub, *Kâmûsu'l-Muhid*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2008.
- el-Ğalayini, Mustafa, *Camiu'd-Durusu'l-Arabiyye*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2011.
- el-Hamelâvi, Ahmed, *Şeze'l-'Arf fi Fenni's-Sarf*, Kahire, 1965.
- Hasan b. Muhammed b. İbrahim ve Yahya Beşir Mustafa, *Şerhu Radi li Kafiye İbn Hâcib*, Cami'atü'l-İmam Muhammed b. Suu'd el- İslamiyye, 1966, I.
- el-İsfehani, Rağîb, *el-Müfredat*, Mektebetu Baaz, Mekke, 2009.
- İbn Malik, *Teshilü'l-Fevaid ve Tekmilü'l Makasit*, Thk: Muhammed Kamil Berakat, Dâru'l-Kitabi'l-'Arabi, Lübnan, 1967.
- Mahmud Sâfi, *el Cedvel fi İğrabi'l-Kur'an Sarfuhu ve Beyanuhu*, Dâru'r Reşid, Dimeşk, 1995.
- Mehmed Zihni, *el-Muntehab ve'l-Muktedab fi Kavaidi's-Sarf ve'n-Nahv*, Ma'rifet Yayınları, İstanbul, 2014.
- Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Şerhu İbn Âkil a'la Elfiye İbn Malik ve me'ahu Kitab Minhâtü'l-Celil bi-Tahkiki Şerh İbni Akil*, Dâru'd Talai', Kahire, 2009.
- _____, *Şerhu Katrü'n-Nedâ ve Bellü's-Sadâ*, Beyrut, 2008.
- en-Nahvi, Ebu'l-Feth Osman b. Cinni, *el-Munsif*, İradetü İhyai't-Türasi'l-Kadim, Beyrut, 1954, I.

- _____, *el-Muhteseb fi Tebyini Vücûhi Şevâzzi'l-Kirâât ve'l-İzah anha*, Thk: Ali en-Necdi Nâsif - Abdulfettah İsmail Şelebi, Kahire, 1969.
- eş-Şafii', Şemsüddin Ebi'l-Hayr Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali İbnü'l-Cevzi ed-Dımeşki, *Gayetü'n-Nihaye fi Tabakati'l-Kurra*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.
- Ölker, Gökhan, "Sözlük Türleri ve Kelime Sıklığı Sözlüğü Üzerine", *Dil Araştırmaları Dergisi*, sayı: 9, Güz 2011.
- Uludağ, Süleyman, "Dünya", *DİA*, 1994, X.
- Wright, W. A, *A Grammar of The Language*, Cambridge, 1896.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Hikmet Neşriyat, İstanbul.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşaf*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2009.